

УДК 91:929 Цвијић Ј.
323.1 (=163.41)(091)
Review article

Прегледни чланак

Стеван М. Станковић

ПАТРИОТИЗАМ ЈОВАНА ЦВИЈИЋА

Извод: Ј. Цвијић (1865–1927) је један од највећих српских научника, утицајни интелектуалац и национални радник Србије почетком XX века. Оснивач је савремене југословенске географије. Књиге, чланци и сепарати објављени су на више страних језика и више од 10 600 страна. Докторском дисертацијом *Das Karstphänomen*, Беч 1893, Ј. Цвијић постаје признат у европским научним круговима. Посебан значај имају погледи Ј. Цвијића на патриотизам. Живот и дело Ј. Цвијића учинили су да његова личност и научни рад буду утемељени у европској и светској науци XX века.

Кључне речи: Јован Цвијић, географија, Србија, патриотизам

Abstract: Jovan Cvijić (1865–1927) is one of the greatest Serbian scientists, influential intellectual and national activist of Serbia at the beginning of 20th century. Books, articles and abstracts have been published in several languages on more than 10 600 pages. The doctoral thesis *Das Karstphänomen*, Vienna 1893, brought Jovan Cvijić the recognition of European scientific circles. Special character have in view of patriotism Jovan Cvijić. Life and work of Jovan Cvijić have made his personality and scientific work become the basis of European and world science of 20th century.

Key words: Jovan Cvijić, geography, Serbia, patriotism

Увод

У бројним научним радовима и одговарајућим скуповима до најфинијих детаља, већ више од једног века, анализира се, оцењује и цитира научно дело Ј. Цвијића. Подједнако привлачан за истраживаче из домена физичке географије, друштвене географије, геологије, етнологије, етнопсихологије, социологије, спелеологије и сродних наука, Ј. Цвијић, чија заоставштина писане речи обухвата више од 10 600 страна, у књигама из различитих година и различитог садржаја, биће и даље предмет интересовања научника и јавности, јер су му неки ставови, неке идеје, бројни закључци и виђења непролазне вредности.

Наравно, мало је оних који до детаља многу схватити и интерпретирати његове поуке и поруке, јер им је тешко да се врате 110 година уназад, у време првих објављених радова, и схвате оквире у којима је велики научник стварао. Било је то у скупеној Србији, најпре на Великој школи, а затим на Универзитету у Београду, најчешће без праве литературе, уз не-

потпуне географске карте и готово без икаквих инструмената. Обимно и разноврсно дело Ј. Цвијића потребно је тумачити у смислу да је то први модерно школован географ у Србији, који се усавршавао у Бечу и највећи део стваралаштва посветио је својој домовини и Балканском полуострву.

Био је то једини научник Србије, Југославије и Балканског полуострва, који је са подједнаким успехом тумачио природне појаве, процесе, објекте и облике рељефа, етнографске особености људи и народа и етнопсихолошке карактеристике великих друштвених група и заједница, економске и присилне миграције људи и њихово прилагођавање новој средини. Као непревазиђени антропогеограф, дубоко је зашао у историографију, социологију и економију. При свему томе испољавао је јасна осећања патриотизма, знао прави значај национализма и увек и свуда науку стављао пре политике.

На значај научних радова Ј. Цвијића и његових јасних ставова по низу питања од свеукупног значаја за Србију, до којих је долазио на четири деценије дугим истраживачким екскурзијама, истраживачи његовог дела указивали су више пута. Нашу пажњу привлаче следеће реченице: "Од коликог су значаја била ова Цвијићева путовања и запажања и по најудаљенијим и најзабаченијим крајевима Балканског полуострва не само за познавање земље него и њена народа, о томе дају јасне доказе толика његова дела. Само је такав испитивач, као што је био Цвијић, који је небројано пута и веома дуго долазио у врло тесан додир како са највишим тако и са најнижим слојевима народним, како са префињеним варошанима тако и са примитивним, суровим пастирима високих планина балканских – само је, кажемо, такав испитивач могао дубоко осетити карактеристичне особине народне душе у појединим балканским крајевима и дати нам јасне и живе представе о психичким типовима њиховим. Само је такав испитивач, као што је био Цвијић, могао запазити оне многобројне појаве духовне и материјалне културе код балканских народа, које имају особити значај за науку и које је он у својим списима јасно истакао и достојно представио" (Ердељановић Ј., 1927).

Научник велике моћи расуђивања

Без већих претензија да дубоко и до детаља прикажемо патриотизам и патриотске поуке и поруке Ј. Цвијића, овом приликом обилно цитирамо његове мисли јер су за уважавање. Неким ставовима коментари готово да нису потребни, јер су акутни и актуелни и данас. Биће такви још много година. Позивамо се и на неке веома учене људе који су на прави начин оцењивали дело Ј. Цвијића, уважавајући га као основу за даља истраживања, јер оно даје праву слику прошлости и јасно упућује на садашњост и будућност. Добри познаваоци Цвијићевог научног дела истичу

велики значај његовог научног и педагошког рада, који ни мало не заостаје за значајем његовог јавног, друштвеног рада. Њему су народ и отаџбина били увек у првом плану, незаобилазни и важнији од самога њега. На бројним примерима се може доказати да је велики део свог научног стваралаштва стављао у службу општих интереса народа и државе. Током гимназијског школовања и факултетских студија био је под утицајем напредних социјалистичких идеја Светозара Марковића.

Чини се да је већ тада научио и знао како треба служити своје народу и томе остао веран на свим својим пословима и задацима. С великим угледом у домовини, на Балканском полуострву и у Европи, Ј. Цвијић је увек и свуда иступао својим пуним ауторитетом, посебно онда када су биле у питању идеје и акције од највеће важности за судбину Србије и тек формиране Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. ”Тако се показује да ни наука није само чиста наука него и тзв. вештина, тј. дар. И, разуме се, дар треба употребити на оно што је племенито, не траћити га. А то значи посветити живот развијању и примени тог дара, што у великој мери значи жртвовати живот. Цвијић је управо тако мислио, осећао и радио дајући велики морални пример служења народу својим даром” (Лукић Р., 1987).

Велика моћ расуђивања и добар увид у време и простор, у стање на терену и у народу, чинили су основу Цвијићевих истраживања. Више пута је констатовано да је Ј. Цвијић био човек факта. У своје радове је уносио само оне чињенице до којих је сам долазио на четири деценије дугим научним екскурзијама врлетним просторствима Србије и Балканског полуострва. ”Цвијић јесте фактолог, што мора бити сваки научник. Али полазећи од опсервираног факта, он својим пространим умом начини синтезу, која, управо зато што је на чињеници заснована, остаје необорива. Мислим да нећу претерати ако кажем да је Цвијић био аналитичар пре самих броделоваца и Марка Блока, јер је умео да споји знања из различитих дисциплина: географије, геологије, економије, антропологије, историје, историјске географије, психологије.” (Стипчевић Н., 1998). У великој породици српских интелектуалаца Ј. Цвијић се писаном речи издвајао јасном и равном, неузбуђеном реченицом. Од њега није требало учити реченицу, требало је учити живот. Зато је он и данас учитељ многих, као што ће бити и генерацијама које долазе. Ј. Цвијићу се више наудити не може.

Као професор и научник, Ј. Цвијић је био човек далеко пре свог времена. Мало је таквих у вишевековној историји Срба. Видео је боље и даље од многих. Из запажања савременика, посебно сапутника на дугим истраживачким путовањима, знамо да себе није штедео. И сам једном приликом истиче да му све друго, осим мисли о срећи човечанства, постаје споредним. Никакав други живот није га интересовао осим будућега који ће усрећити људе. Тиме као да на особен начин надграђује патриотизам и сеже до космополитизма. Природи и човеку остао је веран током целокуп-

ног научно-истраживачког и професорског рада. Због тога су му презентирани знања истинита и трајна. И данас се убраја у ред наших најцитиранијих научника. Ово је утолико значајније када се зна да је први научни рад под насловом "Прилог географској терминологији нашој" објавио у Просветном гласнику 1887–1888. године, када је завршавао трећу годину студија географије на Великој школи у Београду, а обимну књигу Геоморфологија II 1926. године, само неколико месеци пре смрти. Уз то, научни радови и монографије штампане на српском језику и ћириличним писмом, многим нису биле доступне.

Пажњу научне и стручне јавности Ј. Цвијић је привлачио применом нових научних метода, које су тада биле јединствене и омогућавале постизање правих синтезних закључака од којих већина и данас важи. То је посебно наглашено у радовима из домена антропогеографије, коју је готово из основа створио и временом до светског ниво развио. Више него многи други, Ј. Цвијић је успешно спајао науку о природи са науком о човеку и друштву, што је до највиших могућих граница представио у знаменитом делу у Балканском полуострву, најпре штампаном на француском језику у Паризу 1918. године.

Ова књига је касније три пута превођена и објављивана код нас. Била је и остала најпотпунија географска монографија којом је обухваћен простор од 500.000 km² са свим својим специфичностима, посебно елементима спајања и прожимања, али и одвајања и изоловања. "Писати синтезу знања о једној овако значајној и широкој области несумњиво је врло тежак посао, много тежи него проучавати поједине издвојене појаве које чине синтезу. За синтезу је потребно много посебног дара, којим располаже мало људи. Потребно је, најпре, све важније појаве обухватити; затим их повезати у целину утврђивањем многоструких веза међу њима и одредити важност сваке понаособ одређујући оне које су одлучујуће за кретање целине. При том, наравно, треба владати многим научним областима, често врло разноврсним, јер је потребно повезивати природу, друштво и човека, што значи владати одговарајућим природним, друштвеним и психолошко-културним наукама. Све те способности и сва та знања тешко се могу наћи у једном једином човеку. А том човеку је још потребна и јака уобразиља, блиска уметничком дару, и моћ уживљавања, и, наравно, љубав према предмету своје синтезе, и, упркос свој љубави, објективност, па и критичност" (Лукић Р., 1987).

Више пута је констатовано да је Ј. Цвијић телом и духом био један од најбољих представника српског народа. Записано је да је одлучност избијала из његовог израза и погледа, из увек снажних, енергичних и живих покрета, из његових изговорених и написаних речи, реченица и књига. Велику осетљивост и непресушну синовљеву љубав показивао је према рано преминулој мајци од које је наследио све племените особине.

Патио је за својим изгубљеним ученицима и сарадницима који су страдали у минулим ратовима. ”Још је Цвијић имао и врло развијене две особито карактеристичне црте: велику радозналост, и то веома широког обима, тако да се она простирала врло далеко од његових научних интереса и потреба, и, с друге стране, исто тако особиту љубав за искреним, пријатељским разговорима, а нарочито још у вези са причањем догађаја и доживљаја, у коме је баш он сам био неисцрпан и веома занимљив... Даље је Цвијић имао изванредно фино, оштро осећање у оцењивању вредности и карактера људског, и био је у том погледу, као и у свима другима приликама и односима према људима, веома непристрасан и правичан” (Ердџановић Ј., 1927).

Опсежне и дубоке анализе

Истанчан у одабирању научних проблема, проницљив до неслућених дубина, конкретан у дефиницијама, добар познавалац литературе из различитих научних дисциплина и на више светских језика, раскошан стилиста писане речи, актуелан је и данас. Чини се да је вишестрано оправдан закључак са једног скупа у Лозници да што време више одмиче, Ј. Цвијић нам постаје ближи. Што год се више временски од њега удаљујемо, све комплексније га сагледавамо. ”Понекад је скоро изненађујуће са каквом је дубином и проницљивошћу Цвијић повезивао природу и човекова осећања настала у времену. Он је то називао историјском прошлошћу, националном свешћу, показујући примерима с терена како су ова схватања настајала или се преносила у појединим психичким типовима, њиховим варијететима и групама. У оваквим узајамностима Цвијић је сагледао организацију породице, односно њено уклапање у братство, род, племе и друге друштвене заједнице. Менталитет и схватања припадника појединих група сагледао је кроз рад, радни процес, духовно и друштвено стваралаштво. Дакле, у свим оним, на најситније делове расчлањеним елементима који се обједињују у појму моралних и духовних особина. У Цвијићеву делу напосто задивљују ширина и дубина, финесе у које је улазио анализирајући људе и појаве и издвајајући према томе друштвене и регионалне заједнице” (Влаховић П., 1982). Тако и толико је могао радити и урадити само научник који је из родне куће, из детињства и свестраног школовања понео најплеменитије црте патриотизма и љубави за човека и домовину.

Време и догађаји нису умањили вредност Цвијићевих дела. Напротив, најпре изучаван као човек који изванредно познаје рељеф, тектонику планина и крашке процесе и појаве, односно, геологију и физичку географију, временом, а у вези са догађајима у друштву које је на изванредан начин предвидео, постаје предмет изучавања из домена антропогеографије, демографије, социологије, етнопсихологије и политичких доктрина.

Све то могао је постићи само истраживач бескрајно посвећен науци и домовини, човек даровите топле и осећајне душе који је бдио над судбином свога народа. ”Мати је на Цвијића пренела све што је у себи имала најбоље, а он своје најбоље преноси на своје ђаке, уноси у своја дела и у цео свој живот. То је таласање топле душе, а у нашем народу има душа разорних и топлих. Има душа, које руше и разарају, и које стварају. Једне су добро, а друге зло, а живот је борба између једног и другог. Цвијић ми је, више година пре Светског рата, о топлим душама у Србији приповедао ово: Србија би пропала, да су сви онакви, као што су они, што не гледају своја посла, него се баве бесплодном политиком и општином. Србију држе и унапређују топле душе. Топла душа тражи развој и напредак, а на напретку раде топле душе. То су они људи што се прво брину за своју кућу и породицу, за врт, њиву, воћњак и виноград, а кад су се за све то збринули прилазе општим стварима, цркви, школи, држави” (Суботић К., 1924).

Основе патријархалног васпитања

Из родног дома у Лозници понео је све најбоље особине патријархалног васпитања, дружевности, духовности и човекољубља. Школска знања уобличавао је у Лозници, Шапцу и Београду. Студије географије у Београду и боравак у Бечу ради израде доктората, слојевито је надграђивао.

У аутобиографији, која је први пут објављена 1923, када је био на врхунцу научне зрелости, а затим 1965. године, поред осталог констатује следеће: ”Не може се рећи да је поље мога искуства у детињству било пространо; нису увек били најбољи извори. Али дух и у малим и мало културним приликама несвесно одабира оно што је за њега, чиме ће себе формирати и зидати унутрашњу зграду. На то је, поред онога што сам од своје мајке наследством добио, она и иначе највише утицала. Ја сам мајку запамтио слабуњаву, у се повучену, често занету мислима. Ретки су били тренуци правога расположења, и тада су се од ње чуле лепе и паметне речи. Било је тренутака када је говорила само у изрекама. Иако неписмена, имала је своју мудрост и свој начин понашања у животу. Имала је много такта и уздрживости, и не зна се да се икада с киме завадила. Јамачно је отуда у варошици јако поштована. Али њен цео живот није био спољашњи већ унутрашњи, усредсређен на љубав и ред у кући. Моја мајка није показивала много одлучности; али као да је сву своју способност за одлучност усредредила у плану да ме да на науку, јер је врло ценила науку или учевност, како се онда у Лозници говорило. Решила је била да на то жртвује и остатак свог имања. Без те њене жеље и јаке воље мучно бих отишао даље од Лознице, где је постојала само дворазредна гимназија. Не могу с поузданошћу тврдити откуда мојој неписменој мајци то необично поштовање науке и учених људи. Можда је то остатак наше старе цивилизације, која

се у том облику сачувала, као траг, у патријархалном друштву, нарочито у близини манастира” (Цвијић Ј., 1965).

Када се интензивније почео бавити антропогеографијом, Ј. Цвијић је окупио даровите сараднике и до детаља их упућивао у научни рад. Изабраници су му узвраћали вредноћом, истрајношћу и умешношћу теренских истраживања. Постигнуте резултате пажљиво је пратио, рецензирао и за штампу припремао. Када су своја истраживања завршила три његова блиска сарадника, истакао је да са задовољством предаје јавности њихова дела, јер у њима има покушаја да се објасне појаве народног живота, да су примењене научне методе, да су закључци примерени подацима и да је речено онолико колико то постојећа факта допуштају.

Оснивач антропогеографске школе

Увек правичан и непристрасан, захтевао је то и од својих сарадника. ”Једна од најзначајнијих резултанти таквог изузетног прегнућа била је српска антропогеографско-етнолошка школа коју је Цвијић изграђивао у задњој деценији XIX века, да би је најширој научној јавности представио 1902. године у првом тому Првог одељења четврте свеске Српског етнографског зборника. Са тим првим одељењем Српског етнографског зборника, које је Српска краљевска академија под називом Насеља српских земаља основала на Цвијићев предлог и под његовим руковођењем (од 1921. едиција И одељења Српског етнографског зборника носи назив Насеља и порекло становништва), продубљена је Новаковићева идеја, а српска национална наука је остварила један од најимпресивнијих продора на европској научној сцени. Од тог часа је и на научно-организационом плану остварен фундаментални Цвијићев приступ саопштен научној јавности још 1893. године, по коме антропогеографија има посла са компликованим организмом друштва људских и расправља једну од најтежих тема које су икада занимале дух човечји: утицај целокупне природе на творевине људске и особине духа народног, и како ће то затим употпунити – утицај друштва, људских творевина и остале активности на природу, на целокупну географију света” (Радовановић М., 1982).

По доласку на Велику школу у Београду, која је била вишеструко зависна од Министарства просвете и није имала праву стваралачку слободу, уз недовољно дефинисане студијске групе и режим Александра Обреновића, није било правих услова за рад. Незадовољан таквим стањем, Ј. Цвијић 1901. године пише Ватрославу Јагићу следеће: ”Ја се овде мучим, често себи изгледам као оне душе малих руских људи код Толстоја. По овим нашим, али правим нашим приликама урадити нешто више – урадити за своју науку и помоћи осталима колико могу, савладати факултет у ком често има необавештености и страсти, мртву Академију, коју воде ситни-

чари једне котерије, чувати себе и ваљане младиће од злих министара и оних још горих, што неће да буду министри, чувати, дизати, па богме и оснивати научне заводе у данашњим приликама, које трају неколико година, где нико не само да не цени науку код нас но је на земљу оборена, згажена” (Чубриловић В., 1987).

Суочен са бројним проблемима, Ј. Цвијић је у једном тренутку помишљао да оде у Праг и да на Карловом Универзитету предаје физичку географију. Одлазак у Праг одобрила је влада Аустрије. На писмо из Прага 1902. године Ј. Цвијић је потврдно одговорио, за шта се залагао и Албрехт Пенк, Цвијићев ментор при изради докторске дисертације у Бечу. ”Шириле су се вести и стизале до Нидерла у Прагу да ће аустријска влада дати дозволу Цвијићу да пређе на Универзитет у Праг, пошто он добро стоји код Вениамина Калаја. Сам Пенк, познавајући Цвијића и његова национална осећања, уверавао га је да, кад пређе у Праг, моће да остане и даље Србин, и да буде везан за стари завичај. Нико му неће замерити љубав према његовој земљи, иако је везан за пуну лојалност према држави чији ће грађанин постати. Али, за Цвијића овако постављене ствари о двострукој лојалности, својственој за људе из старе Аустрије, није било нешто тако једноставно. Истина, кад би прешао у Праг, предавао би на Чешком универзитету и живео у једној напредној словенској средини. Међутим, и тумачење Пенково о постојању двеју лојалности: према Србији и према Аустрији, Цвијићу је говорило о неким супротностима које је он тешко могао превазићи. Преговори су се отегли целе 1902. године и ушло се у 1903. Дошао је преврат 29. маја 1903. у Београду, а Цвијић се још није био одлучио. Најзад се преломио. У септембру 1903. министар за културу и наставу у Бечу именован га је за редовног професора физичке географије на Карловом универзитету у Прагу” (Милинчевић В., 1999).

Искрени патриота, Ј. Цвијић, схвата да ће се стање у Србији после смене владајуће династије променити, да ће Београд ускоро добити универзитет, те позив из Прага не прихвата. У писму упућеном Вилхелму Ритеру, министру просвете, поред осталог пише и следеће: ”Ви сте Екселенцију позивом за професора географије у Прагу учинили мојој Отаџбини и мени велику част, утолико ми је теже што морам да саопштим Вашој екселенцији да позив не могу прихватити” (Цвијић Ј., 1987).

Остао је у Београду, унапређивао рад у географском заводу, учествовао у формирању Универзитета и заједно са још седам професора Велике школе, по устројству Универзитета у Београду, 1905. године преведен у редовног професора тек основаног универзитета на чијем ће челу, као ректор, бити први пут 1906–1907. и други пут 1919–1920. године.

Пример је то патриотизма који се мора уважавати. Из тог аспекта треба ценити и научни домет Ј. Цвијића, јер га је готово у потпуности остварио у Србији и на Балканском полуострву. Та особеност Цвијићевог

стваралаштва није промакла великом француском географу Емануелу де Мартону, који пише: "Његово ће име остати као име географа Балкана, а специјално географа карста. И заиста, ако се не варам, Ј. Цвијић се бавио искључиво проучавањем Балкана. Мислим да имам готово све његове радове, изузев неколико на српском (који су ми, признајем на жалост, страни). У овој збирци апсолутно нема рада, који се не би односио на Балканско полуострво. Интересантан случај, да овај велики путник, који није никада провео мање од једне трећине године на терену, није, чини ми се, никада изашао из наше Старе Европе; изузев што је само крочио на обалу Азије одмах према Дарданелима. Он је био и у другим европским земљама изван Балкана, али само да провери своје идеје, прошири своје погледе; а увек се потом враћао своје драгом полуострву" (Мартон де Е 1927).

Предавање о националном раду

Ј. Цвијић се никада није бавио дневном политиком, али је у процени политичких збивања био бољи од многих. Увек је истрајавао на путу честитости и истрајности. Сматрао је да млади морају у себи развијати одбојност према политичким ситницама. Говорио је да се не треба одбојно понашати према правој политици, исправним политичким погледима, принципима и тешким питањима свога народа. "Нарочито развијајте у себи одбојност према политичким ситницама и инфамијама. Не мислим, дакле, да се треба оружати одбојношћу према правој политици, према политичким погледима, принципима и многобројним тешким питањима свога народа. Напротив, познато је не само мојим ученицима но у неколико и ширем кругу, колико ја полажем на право политичко васпитање и на интересовање за народна и друштвена питања. Али се оружajte и не примајте ништа од политичке ларме, коју сваки дан слушате и која држи у запту знатан део нашег друштва" (Цвијић Ј., 1987).

На актуелност Цвијићевих мисли није потребно данас указивати, јер оне као да потичу од јуче, а вероватно ће важити још дуго. Чини се да се то може постићи развојем и неговањем патриотизма на Цвијићевим основама.

Ј. Цвијићу се треба чешће враћати и обраћати. Ово због тога што је "Цвијић био кадар да утире и означи путеве нашег духовног сазревања. Знао је да се дубоко замисли над великим проблемима етничког, друштвеног и културног јединства свих народа који живе на балканским просторима и да се брижно наднесе над њиховом будућношћу и опстанком. Другим речима, није Цвијић своје напорне научне излете од 1888. године па до смрти трошио искључиво на писање научних књига приступачних само обавештеним појединцима, већ је имао довољно снаге да свом српском народу са изузетном одговорношћу истинског предводника показује који га

путеви изводе из вековне заосталости, сиромаштва, политичке искључивости и скучености, и тако убрзају нашу духовну зрелост. На сваком јавном послу и у свакој прилици Цвијић се у животу понашао као да одговорно сведочи пред историјом, а његова реч, понекад опора и оштра, изговорена критички и беспошtedно, али увек са жељом да облагороди, поучи и унапреди свој народ. Тако је својој малој земљи осигуравао неподељено поштовање и углед, учвршћивао њен положај Пијемонта у очима свих јужнословенских народа. Вреди баш данас споменути да Цвијићев однос и према Европи није био колебљив или снисходљив. Као мало ко Цвијић је тачно знао које смо место стекли у развоју европског духа, опомињао је шта нам ваља чинити да га задржимо или чак унапредимо. Говорио је те своје мисли као научник и као патриота, као човек који је проникао у душу нашега народа, који је открио многе законитости његовог угроженог опстанка” (Медаковић Д., 1995).

Народ Србије је сам организовао државу, без туђе помоћи, не имитирајући никога. Национални интереси се морају стављати испред интереса појединаца и група, истицао је Ј. Цвијић и ограђивао се од оних који су изигравали некакав космополитизам, бринући за туђе земље и туђе проблеме. Човек као члан друштвене заједнице патриотизам мора уважавати као најбоље и најпоносније осећање. Пажљиво пратећи друштвене процесе у Европи и свету, Ј. Цвијић је према њима одређивао значај напредних идеја које могу издићи Србију на виши културни ниво (Васовић М., 1995).

На свестраност Ј. Цвијића и значај његових активности, на посебан начин је указао председник министарског савета Љуба Давидовић, у допису упућеном слављенику поводом свечане седнице којом је обележена тридесет пета годишњица научног рада Ј. Цвијића. Било је то 1924. године. ”Баш ми је мило на срцу, драги мој Јово, да дођем и лично ти честитам. Али, шта ћеш, ови наши послови такви су, да човек није слободан ни за своје најбоље пријатеље. Као што знаш баш у шест часова после подне, настављају се саветовања у Двору. Морам ти признати, да са карактером, који је према програму, дат твојој прослави, нисам потпуно задовољан. На њој се, рекао бих, прославља само стручњак. О твојој струци, нарочито како си је ти схватио, имам најодличније мишљење. Почео си проучавањем земље, па си завршио оним што је најсложеније – проучавањем човека. Али за нашу нацију, која се сада у мукама ствара, ти си нешто друго и нешто више: њен морални и интелектуални вођ. Тог националног вођу, поред нашег првог научника, хоћу нарочито да поздравим” (Цвијић Ј., 1987).

Одговорност Аустроугарске

У Колу Српских сестара средином фебруара 1907. године Ј. Цвијић је одржао предавање о националном раду. Због изузетног значаја, јасних

поука и порука, наглашеног патриотизма и дубоке хуманости, предавање је штампано у Књижевном гласнику у Београду и прештамповано у Сарајеву, Дубровнику и Новом Саду.

Јасно је указао на положај Србије и на право место постављао елементе патриотизма и љубави према домовини. Закључује да ”Кад се наша земља погледа као целина на карти Европе прво пада у очи и обично се, и у многоме тачно, каже да она има тежак географски положај. Тачније би било рећи – Србија има важан географски и етнографски положај, и због тог те важности њен положај може, према приликама, бити врло повољан или врло неповољан. Али је тај положај стално озбиљан и треба да је у њој народ знатних способности да одржи да употреби повољне стране географског положаја. Због утицаја извесних прилика и догађаја западној Европи је јасна важност географског и етнографског положаја Србије и српског народа но што је икада била; њено озбиљно интересовање за наше питање све више расте. Ми можемо своје националне интересе везати с њиховим, и од својих питања правити европска питања” (Цвијић Ј., 1987).

Закључује да је Србија била земља мисије и да је до краја своју улогу добро обавила иако је време било испуњено бројним судбоносним догађајима. Дуго под влашћу Турака, извесне слободе имала је за време Карађорђа Петровића и Милоша Обреновића, патила од унутрашњих сукоба, извесно проширена у правцу југа новоослобођеним крајевима, изложена потмулим нападима Аустроугарске, страдала у два балканска рата и током Првог светског рата.

Велики значај наведених ставова проистиче из чињенице да је Србија у време Ј. Цвијића често била изложена непријатељским деловањем суседних и даљих земаља. Одвијао се један рат са Турском, одиграла се два балканска рата и буктао Први светски рат. Рођен у Србији, умро у Краљевини СХС, живео је у време владавине Обреновића и Карађорђевића. Био је сведок Мајског преврата и Тимочке буне, студентских немира 1919. године, прерастања Велике школе у Универзитет, учествовао је у раду Мировне конференције у Версају и живео у изгнанству. Није био задовољан радом Парламента. Сматрао је да у политичким круговима Србије има пуно паразита који уместо правог реда и рада уносе неред, нерад, партизанштину и сатрапију. Указивао је на одговорност Аустроугарске за немиле догађаје на Балканском полуострву. Јасно је препознавао њене експанзионистичке и завојевачке циљеве. У време анексије БиХ 1908. то достиже врхунац. Аустроугарска је прекршила међународне уговоре. Самовласно је приступила економском и политичком гушењу и вређању принципа националности. Положај Србије постао је безизлазан, јер је војска Аустроугарске у једном тренутку доспела до Косова и Скопља.

Дубок у анализама узрока и последица таквог стања, Ј. Цвијић такво понашање Аустроугарске доводи у везу са политиком германства и

Немачком, јер ”Аустрија има на Северу и Западу као суседа велику немачку нацију и силно Немачко Царство, огромне националне и економске снаге, које је на Југ гура. Ово тим лакше што је Аустрија састављена из многих народа, који се етнички међусобно гложе и боре, што је у њој самој немачки народ најмоћнији и што поглавито он даје културно, у многоне и политичко обележје дуалистичкој монархији. И та претходна мисија, коју је германство пренело на Аустроугарску, састоји се у овоме: аустро-угарска разгази народе, који дођу под њену власт; изазове борбе међу народима и деловима истога народа, раслаби национална осећања и инстинкте и где је могуће инфилтрира их Немцима” (Цвијић Ј., 1987).

Историчар Васа Чубриловић, добар познавалац тадашњих прилика, али и живота и дела Ј. Цвијића, констатује ”да ниједан научни и јавни радник Србије, осим Светозара Марковића, није заузео тако борбен став против Хабсбуршке монархије какав је заузео Цвијић пред ратове 1912–1918” (Чубриловић В., 1987).

Научно оправданим чињеницама, готово необоривим аргументима Ј. Цвијић је политичком руководству давао низ значајних предлога. Сматрао је да против аспирација страних сила (Турска, Аустроугарска) Србија треба да заузме борбен став, јер је, поред осталог и због свог положаја на Балкану веома важан фактор. Веома тежак, али и врло важан географски положај Србије морао се посебно уважавати (Васовић М., 1994).

Бечки докторант је истину и патриотизам стављао пре свих других људских особина. Критички и документовано се односио према свему што је угрожавало човека, друштво и државе. Ставовима му се ничим не може супротставити јер су били истинити и дубоко мисаони. Велике силе су се одувек одликовале експанзионистичким походима и опхођењем према малим државама. Уколико у њима није било довољно патриотизма и јединства, утолико су брже страдале. Висок научни домет и нескривено родољубље, препознао је у њему и Албрехт Пенк, један од највећих научника Европе XIX века. Констатује да Ј. Цвијић, заузима прво место међу испитивачима Балканског полуострва и диви му се што је могао све постићи у веома тешким историјским и економским приликама. Захваљује му за прва знања о геолошкој грађи Македоније, о великим језерима, познавању трагова глацијације на највишим планинама Балкана, непревазиђена сазнања о феномену карста, као и о темељном познавању свога народа. Сваких неколико година Ј. Цвијић је долазио у Беч и тада са Албрехтом Пенком водио дуге и садржајне разговоре о географији Балкана.

Земља националне мисије

За Србију, чију је природу, историјску прошлост, друштвене и политичке прилике познавао боље од многих других, Ј. Цвијић је истицао да

је то земља националне мисије, да почива на државним основама које су поставили Немањићи, са посебним заслугама Светог Саве, који је изградио цркву народне душе. ”Те унутрашње снаге и импулси били су главни, којима се заматак Србије одржао и развијао. Уз њих се још при стварању Карађорђево Србије јавља један осећај велике интензивности, готово бескрајно снажан, који гони на проширење према Западу и Југу. То је национална мисија Србије; она је земља мисије. То није тежња династија, владоца који јагми земљу и тако проширује своју власт и ојачава силу; није тежња једна класе војничке или племићке, које тиме добија значај и веће титуле; већ је то једна бесвесно јака мисао и воља целог народа. То је врло стара, првобитна особина народне душе, старија и од немањићког времена; основа јој је у српским живцима и осећањима, у особитој структури српске душе, даровите, осећајне, дубоке, која је сва обузета тежњом да отме и извојуге своје место у свету и да да своју пуну меру. То колективно осећање је слично тежњи и мисији, коју осећају необично јаки и стваралачки појединци. Доцније је историјским развојем то осећање формирано, и народна душа је створила своје тежње и програме, који су скицирани у народним песмама. Она дубоким жилама црпе снагу још од Немањића, њихових земаља, градова и задужбина; од косовске катастрофе, песама и традиција за њу везаних у којима је најпотпуније изражена основна црта српске народне душе: национална осетљивост и висок национални понос који се не сме увредити и тешко ономе који у то дирне, јер народ вековима мисли како да покаје и освети ту увреду; од безбројних мученика и хајдука, који су с народом патили за његов драги и свети аманет; од великих јунака Карађорђевог доба и од горостасног прегнућа тога времена. Ти бескрајни и стални напори, муке и патње учинили су да народна душа, и поред вековног ропства, није душа роба, већ душа револуционара, који тражи једнакост, правичност, божју правду. Због тих напора и патњи она је добила печат сложености и дубље душе, од дубоке осећајности, од саучешћа, од топлине, од усрдности. Та способност да прими и развије дубоке осећаје најпоузданији је знак народне даровитости. Таквим осећањима српска душа је добила, између осталог, ону несавладиву, несаломљиву и неукротиву тежњу за самосталношћу, с којом је узалудна свака борба јер је стихијски јака. У тој мери и тога квалитета нема је не само ни један балкански народ, већ је иначе ретка” (Цвијић Ј., 1987).

Предвиђање важних догађаја

Поред непрестаног рада у науци и настави на Великој школи и Универзитету у Београду, уз честа гостовања на иностраним универзитетима, академијама и научним друштвима, учешћа на научним скуповима и више од свега, вишемесечним екскурзијама, Ј. Цвијић се истицао и као јав-

ни радник. Веровао је да се прави научник не може бавити свакодневном политиком, али је био сигуран да може утицати на усмеравање праве дугорочне и животно важне политике Србије и њеног народа.

Цвијићева политичка убеђења проистицала су из резултата науке којом се бавио, јер је до детаља познавао становништво, простор, прошлост и догађаје у Србији и на Балканском полуострву. Национални радник је постао кроз науку. Лично је осећао проблеме нашег народа, често разбијеног и неуједињеног, окруженог не увек благонаклоним земљама, што је уз скучене могућности привредног развоја отежавало живот људи. Природним процесом је сматрао настојања српског народа да се уједини и зазирао од могућности да суседне и даље земље подреде себи наше територије. Због тога је оспоравао продор Аустроугарске на Балканско полуострво (Станковић М. С., 2006).

Бавећи се геополитичком Србије, знао је све предности и недостатке њеног географског положаја. Оспоравао је одлуке Берлинског конгреса које су спречавале територијалну интеграцију Србије и Црне Горе. Потенцирао је ставове да је Србија више него друге балканске земље географски, културно и духовно упућена на Европу. Закупљала га је идеја југословенства. Није био за обмањивање, брзину и импровизацију, јер о стварању нове државе морају да мисле, пишу и расправљају нарочито политички и социолошки образовани људу, а не само класични политичари, који могу довести до непожељних трансакција. Истицао је да "Не треба из претходног закључити да ја мислим као да ће наше народно стапање проћи без криза. Напротив! Њих ће бити више и дуготрајних. Јер, као што је речено, има другачијих начина живота, чак другачијег погледа на свет и живот, политички и друштвени појави наше државе постају компликованији, узajамно прилагођавање између становништва наших разних области мора изазвати поремећаје, кризе, сударе" (Цвијић Ј., 1987).

Од интереса су и ставови Ј. Цвијића о устројству и вођењу државе, тј. о свеукупним народним пословима којима се на прави начин изграђује држава. "Ко год од нове генерације улази у послове, у којима се народ води, треба најсавесније да испита своју савест и своје истинске способности, потпуно искрено, са отвореношћу која себе не штеди. Такви испитани не треба да узимају за пример малаксале људе старије генерације или такве чије је срце измучено и енергија сломљена, најмање оне, који по својој несрећи свега тога нису ни имали," поручивао је велики научник новој генерацији.

На идеју да буде биран за министра истиче да у политичком погледу жели само да помаже рад нових генерација које настоје да промене постојеће стање и које "неће сипати ново вино у старе мехове." Наравно, навећа политичка улога Ј. Цвијића била је учешће на Конференцији мира у Версају, где је био председник Етнографско-историјске секције и за потре-

бе политичких делегата и одговарајућих одлука припремао разне материјале. ”То је била експертска улога, јер ни Цвијић ни други стручњаци нису доносили одлуке већ само припремали предлоге за политичаре, али је била и од политичког значаја. Цвијић је свој задатак обавио са крајњом коректношћу покушавајући да што убедљивијим аргументима докаже национална права југословенских народа на захтеване територије. Највише се бавио границама које је предлагао полазећи од етнографских, географских, стратегијских и саобраћајних чинилаца, и тек на крају, историјског права на одређену област. При томе је покушавао да до танчина утврди етнографску ситуацију на терену и на основу ње предложи области које би по националном праву требало да припадну новој држави” (Трговчевић Љ., 1986).

Бесправност Срба на Косову и Метохији

На четири деценије дугим, често вишемесечним летњим научно-истраживачким путовањима Србијом до детаља је упознао беду и сиромаштво људи које нису мимоишли ратови и ка којима су се често усмеравали окупатори. Као патриоти тешко су му падале насиљем изазване миграције српског становништва, живот непримерен потенцијалима природе, традицији и људским способностима нашег становништва. Више пута је указивао на осиноност Турака и Албанаца према српском становништву. И сам је на терену више пута био у животној опасности. Приликом истраживања Скадарског језера Албанци су га из пушака гађали, те је одустао од картирања залива Хумско блато, јер би био у домету пушкама наоружаних Албанаца.

Радови Ј. Цвијића из домена антропогеографије, поред осталог, имају непроцењив патриотски и национално-политички значај. То проистиче из његовог дубоког и детаљног познавања свих делова нашега народа и народа суседних земаља. Резултати истраживања и закључци до којих је долазио, омогућавали су му да активно учествује у свим важним догађајима који су се збивали у Србији и Југославији. ”Тако је Цвијић био историчар свих оних потреса из којих је никла наша држава... Радећи на овим питањима, Цвијић је само тражио истину, показујући тиме да прави научници представљају савест свога народа” (Милојевић Ж. Б., 1927).

Приликом истраживања глацијације Проклетија имао је оружану пратњу. Констатује да је могао stradати само зато што је под шеширом, а не албанским кечетом, био. Један боравак у Пећи дочарава следећим речима: ”Ниједан део српског народа није тако бесправан и потиштен као онај у Метохији, око Пећи, Дечана и Ђаковице, изложен потпуној анархији и дивљаштву Арбанаса. Овде су старинци, потомци српског најкултурнијег становништва, у коме су најснажније успомене о немањићкој држави. Тај народ зна да су Метохија и Косово били центри велике српске државе, зна

за историјске догађаје који су се баш на овом земљишту десили, њихови су преци гледали главу српске цркве, највеће и најлепше немањихке црквене грађевине, разорене цркве и краљевске замке и дворове. Уочи једног великог празника гледао сам тај свет искупљен око Свете Патријаршије, изнад Пећи, голорук, заплашен, арбанашким зулумима понеки престрављен. На њима се јасно види да је молитва не само утеха, него и нада и програм, кад човек нема друге утехе и друге наде. Они се моле за своје спасење, и то је управо главна садржина молитве. Моле се не само Богу, већ и Немањихима и цару Лазару, затим Србији и Црној Гори. Та ми слика често искрсава пред очима, кад сам гледао и слушао наше слободоумне људе, како се одушевљавају и узрујавају за невоље и слободу суседних и туђих народа. То су несумњиво племенита осећања, али би било ближе и природније да мисле и раде на олакшавању бескрајне беде овог дела свог народа, јер је његово ропство јединствено у Европи” (Цвијић Ј., 1987).

За Пећ и Ђаковицу даље каже да су вароши под оружјем – сваки Шиптар наоружан мартинском или маузерком, да се због малих повода узбуне и настане паника, те се пуца и потече крв. Хришћанско становништво је без икаквих права. Арбанаси убијају и новчано уцењују Србе. Пљачкају њихове дућане. Све што им треба узимају усред дана и не плаћају. Дешава се да Србе истерају с имања и кућа и ту се настањују. Ондашња власт није била у стању да томе стане на пут.

Било је то тако у време Ј. Цвијића. Десило се и дешава се и у наше време. Поуке и поруке великог патриоте и научника многи који су одлучивали о судбини Србије нису схватили, уважавали или разумели. Коментар Цвијићевим запажањима није могуће једноставно предочити, јер акутност и актуелност догађаја на Косову и Метохији, казују све.

Косово и Метохију Ј. Цвијић уважава као простор изузетне историјске важности и непроцењивим богатством српских сакралних и других објеката. Косово и Метохија су простор који представља значајну физичко-географску целину којом теку реке мирног тока, чија су изворишта на Шар планини и Проклетијама. Хоризонт је овде простран, небо ведро током целе године, земљиште плодно, на планинама најбољи пашњаци. ”Ова је природа оставила дубок траг на људима који у њој живе. Потштене чифчије знају имена најудаљенијих врхова. Они се помињу у народним песмама, као и све црте ове предеоне слике. Ни у ком циклусу епских песама није представљена топографија великих области са толико тачности и јасности као у косовским народним песмама. Даље, ово је највише историјска област и најбогатија историјским остацима и успоменама у јужнословенском делу Балканског полуострва. Већина лепих цркава и манастира старе српске државе: Грачаница, Дечани, Бањска, Пећка Патријаршија итд. У њој су Призрен, престоница цара Душана, Приштина и Паун поље, престоница краља Милутина, Ново Брдо, најстарије рударско средиште сред-

њевековне државе. Између Лаба и Ситнице, у непосредној близини Приштине, је Мазгит поље на коме је била Косовска битка (1398. године); са њега се види купаста врх Звечана код Митровице, старога града из доба Немањића. Близу Мазгита је Самодрежа црква, у којој се причестила српска војска пре почетка Косовске битке” (Цвијић Ј., 1987). Сваки сељак са Косова и Метохије, писао је Ј. Цвијић, зна за остатке старе српске државе, за дубоко укореењена народна предања, јер она имају велики морални значај и јасне патриотске поуке и поруке.

Географ широког интересовања, Ј. Цвијић се као патриота залагао да свако у свакој прилици мора бранити своју домовину од неистина. Увек и свуда мора заступати њене праве интересе. Патриотизам је уважавао као део свакодневног живота и рада сваког појединца, јер је то исто што и његов живот. Патриотизам мора прожимати целокупно српско становништво, чак и најскромније људе.

Увек и свуда сваки Србин треба да брани своју домовину од неистина и да реално заступа интересе земље и народа. ”Ми имамо права, велика права, и зато смемо своја питања изнети пред свет и борити се за њих. Кад се будемо национално у обележеном смислу формирали, имаћемо самопоуздања и вероваћемо у своју велику будућност, ту чврсту веру морају прихватити и странци, и појединци и државе, ако је она код нас права, честита. Није истина да ми морамо пред већим неоправдано попуштати, само зато што смо мала држава. Само народ те мале државе треба да је од оних великих националних осећања и да их њихова интелигенција на све стране у свету истинито представља и брани. Морам поновити: ми смо истина мала држава али знатан народ, од Беча до Цариграда нема већег народа од нашега. Има начина да се то и у светској политици узме више ценити. Србија би, због свог положаја, могла и данас бити најважнији фактор на Балкану. У свим изложеним погледима о националном раду, погледима који се оснивају само на праву и на народној слози не сме бити ни трага од онога што се зове шовинизам. Право национално осећање не сме да буде осећање мржње према другим народима, затим не сме да буде прецењивање своје вредности и својих права, а потцењивање особина и права других народа” (Цвијић Ј., 1987).

”Треба да уђе у крв и да се сваки јавни рад врши само ради општих интереса и ничега другог. И то треба тако да буде да није ствар размишљања већ инстинкта. Свака жртва, која се учини, треба да је учињена природно, спонтано и не сме нико доћи на помисао да би могао другачије радити. Сваки треба непрестано да ради и да чини сталне напоре да своју земљу направи снажном и великом. То се може да чини радећи и свакодневне послове, од којих се живи ако се ти послови раде озбиљно, честито, и ако се у тај обичан рад унесе воља, намера, тежња, да се тиме и целини користи, ако се дакле има пред очима општи циљ” (Цвијић Ј., 1987).

Увек и свуда, истицао је Ј. Цвијић, свако мора више бринути о народној целини и њене интересе стављати испред својих личних интереса. Само на тај начин се од скупа личности формира народ. Треба да је у инстинкту сваког Србина да на питањима и пословима од националног значаја улаже све своје способности. Нико, посебно не смеју партије и организације тражити посебне користи. Општа свест треба да је тако јака да јасно осуди партију која тако ради.

По низу појава и процеса, по начину понашања партијских функционера и делегата у Скупштини Србије, чини се да смо већ годинама далеко од поставки Ј. Цвијића. Могуће да је баш такво стање највиших државних институција разлог тешког економског стања, пада животног стандарда, повећања незапослености, одласка младих у иностранство, пораста криминала, заостајања за суседним земљама и сличних негативних појава и процеса којима је Србија притиснута.

ЛИТЕРАТУРА

Васовић М.: **Јован Цвијић – научник, јавни радник, државник**, Издавачка књижевна Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Издавачко предузеће Матице српске, Нови Сад, 1994.

Васовић М.: **Јован Цвијић о свом и нашем времену**, Издавачко предузеће "Принцип", Београд, 1995.

Влаховић П.: **Менталитет нашег становништва у делу Јована Цвијића**, Научно дело Јована Цвијића, САНУ, Научни скупови, књ. XI, Председништво, књ. 2, Београд, 1982.

Ердељановић Ј.: **Цвијићева књига**, Српска књижевна задруга, коло XXX, број 201, Београд, 1927.

Лукић Р.: **Уводна реч за књигу Балканско полуострво**, Сабрана дела Јована Цвијића, књ. 2, Српска академија наука и уметности, Новинско-издавачка радна организација "Књижевне новине", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.

Миљинчевић В.: **Јован Цвијић, сарадња са чешким научницима и институцијама**, Даница за 2000. годину, Вукова задужбина, Београд, 1999.

Милојевић Ж. Б.: **Јован Цвијић**, Српска књижевна задруга, коло XXX, број 201, Београд, 1927.

Медаковић Д.: **Јован Цвијић – утемељивач путева нашег духовног сазревања**, Гласник Српског географског друштва, свеска LXXV, број 1, Београд, 1995.

Радовановић М.: **Елементи дијалектичког и системско-структурног приступа у Цвијићевој концепцији изучавања насеља**, Научно дело Јована Цвијића, САНУ, Научни скупови, књ. XI, Председништво, књ. 2, Београд, 1982.

Станковић М. С.: **Јован Цвијић – даровита и осећајна душа**, Српско географско друштво, Београд, 2006.

Стипчевић Н.: **О Јовану Цвијићу**, Гласник Српског географског друштва, свеска LXXVIII, број 2, Београд, 1998.

Суботић К.: **Јован Цвијић**, Штампариија "Натошевић", Нови Сад, 1924.

- Marton de E.: **Œuvre géographique de Jovan Cvijić**, Le Monde Slave, Paris, 1927.
- Трговчевић Љ.: **Јован Цвијић у Првом светском рату**, Историјски часопис, књ. XXII, Историјски институт, Београд, 1975.
- Цвијић Ј.: **Аутобиографија и други списи**, Српска књижевна задруга, коло LVIII, књ. 394, Београд, 1965.
- Цвијић Ј.: **О националном раду**, Сабрана дела Јована Цвијића, књ. 3 (том I), Српска академија наука и уметности, Новинско-издавачка радна организација "Књижевне новине", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.
- Чубриловић В.: **Живот и рад Јована Цвијића**, Сабрана дела Јована Цвијића, књ. 1, Српска академија наука и уметности, Новинско-издавачка радна организација "Књижевне новине", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1987.

Stevan M. Stanković

PATRIOTISM OF JOVAN CVIJIĆ

Summary

In the history of South Slave only Jovan Cvijić succeeded to explain at the same time natural, historical, social, ethnographical, and etnopsychological processes and phenomena. During his later anthropogeographical research, he was faced with the problems of historiography, sociology and economy. By relying on several similar sciences he was capable of marking great scientific findings, by which he indebted these sciences. His concept of antropogeography was appraised as more comprehensive than the ones presented by the leading antropogephraphers of the world, E. Rasel and Z. Brien. Jovan Cvijić' s capital work La Peninsule Balkanique, was printed in the French for the first time in Paris in spring of 1918. Jovan Cvijić spent 42 years in field examination all over the Balkan Peninsula, laying bases for several scientific disciplines – ethnology, anthropogeography, limnology, speleology and geomorphology.

Jovan Cvijić was the first to treat, within the anthropogeography, cultural regions or civilization zones, migration of population, types of economical life, types of colonies and typical classification of houses. Jovan Cvijić has established the foundation for South Slavs characterology. He used to say a personal insight in the field is the basis of his studies of the ethnology and etnopsychological types. European geographers have recognized this method as Anthropogeographical School of Jovan Cvijić.

Books, articles and abstracts from many lectures given at departments of European universities have been published in several languages on more than 10.600 pages. Life and work of Jovan Cvijić have made his personality and scientific work become the basis of European and world science of 20th century. Jovan Cvijić (1865–1927) is one of the greatest Serbian scientist, influential intellectual and great national activist of Serbia at the beginning of 20 th century. He is first modern educated scientist, all the way from studies of geography at the university, through a 3 year's advanced training with the best known world scientist abroad, up to Doctoral Degree in Vienna 1892.